

ПОЛОНІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ

Булавіна Світлана Євгенівна

докторант ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

На початку ХХ ст. у суспільно-політичній думці Польщі було вироблено дві концепції національної політики. Перша з них, сформульована народовими демократами (ендеками), передбачала безумовне підпорядковані політичній, культурній і економічній домінації поляків всіх «непольських народів», зокрема українців. Ендеки проголошували вищість інтересів народу над державними. Теза про «неспроможність українців ідентифікувати себе з певною нацією», заклала фундамент теорії національної асиміляції. На думку ендеків, асиміляція польського населення повинна здійснюватися шляхом природного впливу польської культури. На практиці цей вплив означав втілення в життя тих засад, які базувалися на переконанні, що єдиною офіційною мовою є польська і єдиною державною школою – тільки польська з польською мовою викладання.

Реалізувати національну політику пілсудчиків на Волині намагався Г. Юзевський, призначений у 1927 р. волинським воєводою. Відкинувши ендеківський план національної асиміляції місцевого населення (нереальний з огляду на швидке формування української національної свідомості), він представив власний проект програми державної асиміляції.

Згідно із задумом новопризначеного волинського воєводи,

першопочатково створювалися громадські організації, які згодом мали б перерости у політичні партії. Щоденна співпраця поляків та українців мала відбуватися в органах самоуправління, кооперативах, культурно-освітніх товариствах. Важливе місце відводилося українізації православної церкви – потужного інструменту порозуміння двох народів. Проте, як виявилось згодом, політична програма Г. Юзевського була утопічною.

У другій половині 1930-х рр. польський уряд проводив політику т. зв. «твердої руки» щодо українців Галичини та Волині, відверто визнавши напередодні Другої світової загрозу польській державності з їх боку.

Зауважимо, що незважаючи на вжиті асиміляційні заходи жодна з польських партій не посідала домінуючих позицій в середовищі місцевих поляків і за своїми впливами не могла зрівнятися з українськими політичними організаціями. Свідченням цього стала поразка поляків на виборах до органів місцевого самоврядування 1927 року, коли до гмінних рад було обрано 649 українців (72,5%) і лише 204 поляки (21,2%). Певна радикалізація українського національного життя на Волині була реакцією українців на відверто дискримінаційну політику польської влади на початку 1920-х років. Стало очевидним, що політика національної асиміляції зазнала невдачі.

Значний вплив на населення регіону наприкінці 1920-х – початку 1930-х рр. мали інші ліві політичні сили, зокрема Українське селянське об'єднання (УСО), а також партії національно-державницького табору – Українська соціал-демократична партія (УСДП), Українська соціалістично-радикальна партія (УСРП), Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО) та конформістські політичні сили – Волинське українське об'єднання (ВУО). Чимало волинян у 1930-х рр. увійшли до Організації українських націоналістів (ОУН), Фронту національної єдності (ФНС), Українського національного козачого руху (УНАКОР).

Утворення 11 липня 1925 р. УНДО – найвпливовішої політичної сили Західної України, радикалізувало суспільні настрої волинян. На об'єднанчому з'їзді була прийнята попередньо підготовлена Політична платформа об'єднання та Маніфест до української громадськості.

Значну увагу культурно-освітній сфері приділяли члени утвореної у 1926 р. УСРП.

Поряд із активною діяльністю політичних партій, у 1920-1930-х рр. широко розгорнувся масовий культурно-просвітницький рух, представлений численними громадськими організаціями («Просвіта», «Рідна школа», Союз українок, Літературно-мистецьке товариство, молодіжні організації «Юнацтво», «Пласт» та ін.).

Особливе місце у своїй громадській роботі українські політичні партії та громадські організації відводили українізації шкільництва. За рівнем освіченості населення Волинське воєводство було одним із найвідсталіших у державі: згідно з результатами перепису 1921 р., у воєводстві нараховувалося 107670 осіб (75%), які не мали навіть початкової освіти. У містах кількість неписьменних була удвічі меншою, ніж на селі, де 3/4 не вміли навіть читати і писати (загальнопольський показник – 32,8%).

Після 1923 р. розпочалася планомірна колонізація українського шкільництва.

У травні 1922 р. було утворено кураторіум Волинського шкільного округу, який узяв під свою опіку 658 існуючих на той час шкіл, з яких 396 були польські та 233 – українські. В них здобували освіту 27885 учнів. Згідно з

розпорядженням міністра віросповідань і народної освіти Польщі від 26 жовтня 1922 р. місце перебування кураторії було перенесено із Луцька до Рівного.

Закон «Про організацію шкільництва» від 31 липня 1924 р. передбачав проведення шкільних плебісцитів – щорічне подання місцевими жителями декларацій про запровадження на території даного шкільного округу того чи іншого типу школи. Перший шкільний плебісцит відбувся на Волині у 1925 р., після чого в краї, де-факто, було ліквідовано українське шкільництво. Чергова акція плебісциту мала відбутися у 1932-1933 рр.

15 березня 1933 р. у Польщі був прийнятий закон «Про академічні школи».

Ухвалені на зламі 1920-1930-х рр. закони у сфері освіти діяли без суттєвих змін до початку Другої світової війни.

Нову хвилю обурення українського політикуму викликали т. зв. «кресові закони» 1924 р.

У березні 1932 р. польський сейм затвердив новий закон «Про школу», згідно з яким було проведено докорінну реорганізацію початкових, середніх та фахових шкіл. Семикласна народна школа реорганізовувалася у початкові школи трьох ступенів.

Таким чином, в основу національної політики Другої Речі Посполитої щодо українців було покладено інкорпоративну концепцію польських націонал-демократів, яка ґрунтувалася на запереченні існування української нації. Згідно з цією концепцією українське населення розглядалося урядом як потенційний об'єкт асиміляції шляхом зміни національної структури Волині, а також відповідним чином спрямованої соціальної та економічної політики.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Bartoszewicz J. Znaczenie polityczne Kresow wschodnich dla Polski / J. Bartoszewicz. – Warszawa, 1924. – S. 32.

2. Крамар Ю. Політика державної асиміляції на Волині (1928–1938 рр.). дис... канд. істор. наук. – Львів, 1998. – С. 27.

3. Кучерепа М. Волинь у міжвоєнний період (1921–1939 рр.) / М. Кучерепа, В. Дмитрук, В. Прокопчук. – Луцьк, 1994. – С. 13.

4. Statystyka szkolnictwa. – 1937–1938. – Warszawa, 1938. – S. 20.

5. Українська школа. – 1938. – Ч. 7–12. – С. 169.

6. Siwicki M. Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich. – Т.І. – Warszawa, 1992. – S. 197.

7. Крамар Ю. Українсько-польські відносини на Волині у міжвоєнний період (за документами Державного архіву Волинської області). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_3_2013/09.pdf